

Моніторинг якості процесу навчання як засіб поліпшення підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання

Ірина МАКАРЕНКО,

аспірант Криворізького державного педагогічного університету

Одним із нагальних завдань сучасної системи освіти України є розроблення ефективної системи перевірки знань випускників шкіл. Впровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) стало рішучим кроком на шляху подолання відсутності єдиних вимог і технологій, які б спрямовувалися на об'єктивне оцінювання рівня знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ), а також запобігання порушенням прозорості процедур оцінювання і забезпечення рівного доступу до освіти. Але, водночас, результати ЗНО залежать від якості підготовки старшокласників у процесі навчання. Тому стає необхідним впровадження процедур відстеження якості навчального процесу, оскільки схвалена у традиційній системі освіти проміжна атестація учнів не дає достатньої інформації про хід навчання.

На перший план висуваються такі форми педагогічної діяльності, як розроблення та відстеження індивідуальних траєкторій навчання різних учнів; навчально-педагогічна діагностика; індивідуальне консультування; використання персонального комп'ютера для збирання та опрацювання інформації про перебіг навчання.

Потребує вирішення також питання про приведення у відповідність вимог школи і вищих навчальних закладів до знань випускників. Справді, якщо якість процесу навчання старшокласників у ЗНЗ буде на високому рівні, випускні іспити та вступні іспити до ВНЗ стануть складовими єдиної системи, які не суперечитимуть одна одній, адже школа зможе забезпечити гідну підготовку випускників до ЗНО та навчання у ВНЗ.

Ефективною системою відстеження якості процесу навчання є моніторинг. *Моніторинг якості процесу навчання старшокласників* ми розуміємо як цілеспрямоване, науково обґрунтоване, динамічне, безперервне, системно організоване відстеження стану процесу навчання старшокласників у будь-яку мить, що здійснюється в ході збирання, опрацювання, систематизації, аналізу, оцінювання, інтерпретації моніторингової інформації з метою виявлення відповідності навчального процесу бажаному результату та прогнозування й коригування його розвитку.

Традиційний моніторинг у формі контрольних робіт, іспитів, інспекторських перевірок недостатньо результативний передусім тому, що:

- контроль стану процесу навчання має нерегулярний, епізодичний характер, не розкривається динаміка змін;

- внаслідок контролю підсумків навчання залишається без уваги сам процес навчання;

- використовуються досить суб'єктивні відмітки в балах тощо.

Проблему педагогічного моніторингу досліджували в різних аспектах вітчизняні та зарубіжні науковці: М.Бершадський, В.Гузєєв, К.Інгенкамп, В.Кальней, Є.Марченко, О.Майоров, Д.Полев, Н.Селєзньова, О.Субетто, С.Шишов та ін. Продуктивні моделі педагогічного моніторингу запропоновані Н.Жуковою, Т.Строковою, Л.Туркіною та ін. Проте аналіз наукових праць з проблеми дослідження свідчить про недостатню розробленість питання моніторингу якості процесу навчання.

Моніторинг, орієнтований на підвищення якості процесу навчання, сприятиме підготовці випускників до успішного складання тестів ЗНО. Він має бути організований відповідно до певних дидактичних умов, що найповніше розкриватимуть його потенціал.

Мета статті – виокремити та охарактеризувати дидактичні умови моніторингу якості процесу навчання, що сприятимуть розкриттю його потенціалу і, як наслідок, підвищенню якості процесу навчання старшокласників, а також поліпшенню стану їх підготовки до ЗНО.

Протягом трьох років ми проводили дослідження з проблеми моніторингу якості процесу навчання старшокласників. Експериментом було охоплено понад 500 учнів 10–11-х класів та 85 вчителів ЗНЗ м. Кривого Рогу. Враховуючи результати констатувального експерименту та ґрунтуючись на теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях з проблеми дослідження, ми визначили

дидактичні умови моніторингу якості процесу навчання старшокласників, що сприяло повнішій реалізації його потенціалу.

Поняття «дидактичні умови» ми використовуємо відповідно до змісту, методів, підходів, форм та засобів моніторингу якості процесу навчання старшокласників. Розглянемо та охарактеризуємо більш детально кожну з умов.

I. Побудова моніторингу якості процесу навчання старшокласників на бінарно-рефлексивній основі. У практиці педагогічного моніторингу здійснюється лише діагностика навчальної діяльності учнів, у той час як процес навчання бінарний (двосторонній) і складається з діяльності вчителя (викладання) та діяльності учня (учіння). З метою визначення істинних механізмів підвищення ефективності процесу навчання має оцінюватися як навчально-пізнавальна діяльність учнів, так і педагогічна діяльність учителя. Схематично це подано на рис. 1.

Використання принципів бінарності та рефлексії у моніторингу якості процесу навчання дало змогу актуалізувати «Я-концепцію» особистості вчителя та учня, підвищити рівень їхньої саморегуляції та самоконтролю. «Я-концепція» – це передусім уявлення особистості про саму себе й відображення того, що про неї думають і як до неї ставляться ті, хто її оточує. «Я-концепція» є частиною загальної структури особистості, що значною мірою визначає її формування (психогенний механізм). Учень сам регулює просування в учінні, свідомо бачить причини ускладнень, прогнозує очікувані труднощі тощо. Для учня створюються спеціальні сигнальні листи під час виконання теоретично-сигнальної роботи; сигнальний лист під час вивчення теми, просування в її засвоєнні (наприклад, індивідуальні «моніторингові картки» учнів дають змогу самостійно оцінити результати своєї діяльності). Після такої роботи учня вчитель проводить семінар, на якому з'ясовує, як справилися учні з завданнями.

Вчитель також планує свою діяльність, ставлячи перед собою певні навчальні цілі, та регулює її відповідно до досягнення цих цілей.

І учні, і вчителі взаємооцінюють діяльність один одного (відповідають на спеціально сформульовані запитання анкети «Вчитель очима учнів»; учні пропонують свої погляди на вдосконалення відносин у системі «вчитель–учень»). Використовується

методика для визначення ставлення учнів до вчителя, вчителя до учнів за оцінюванням самого вчителя й за оцінюванням учнів.

«Поле відносин» будується за оцінюваннями учнів учителя й навпаки. Зіставляючи два поля, можна побачити, які негативні моменти впливають на характер відносин, що склалися між учителем і учнем.

Рефлексія забезпечує підвищення якості навчання за рахунок того, що кожний учасник процесу навчання, оцінивши досягнутий рівень, може самостійно визначити подальшу траєкторію свого руху до мети: учень – до більш високого рівня засвоєння знань, вчитель – до підвищення своєї професійної майстерності.

II. Використання кваліметричного підходу в ході моніторингу якості процесу навчання.

Під час здійснення моніторингу якості процесу навчання постає дуже важливе питання про надійність та достовірність здобутих результатів. Це питання вирішується за допомогою застосування кваліметричного підходу, в основі якого лежать теорія вимірювання, математична статистика та експертні методи (див. рис. 2).

Відомо, що кваліметрія – це галузь наукового знання, що вивчає методологію та проблематику розроблення комплексного кількісного оцінювання якості будь-яких об'єктів (явищ, процесів) [1, с. 50].

Дуже важливо за допомогою незалежних методів за великим спектром показників кількісно виявляти характер якісних змін об'єкта, що досліджується за певний період.

III. Використання особистісно орієнтованого підходу в ході моніторингу якості процесу навчання старшокласників. Під час використання особистісно орієнтованого підходу в процесі моніторингу створюються умови для переходу учнів на вищий рівень самостійності їхньої діяльності, продуктивного оволодіння стратегіями й способами навчання на свідомому рівні, а також удосконалення способів самоактуалізації та самореалізації (див. рис. 3).

IV. Забезпечення комп'ютерної підтримки моніторингу якості процесу навчання старшокласників. Комп'ютеризація дала змогу оперативно здійснювати не лише систематичний аналіз результатів процесу навчання, але й аналізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів та професійну діяльність учителів.

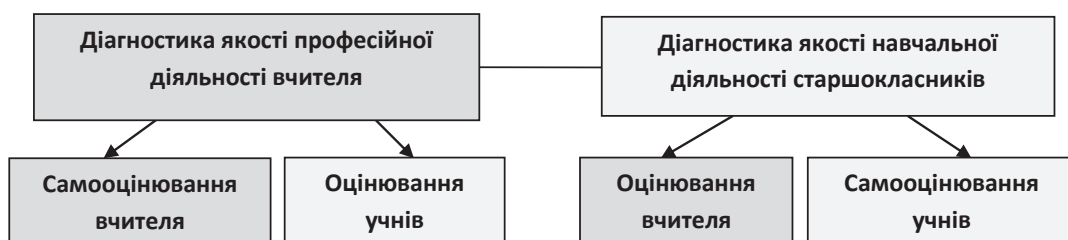

Рис. 1. Бінарно-рефлексивна основа моніторингу якості процесу навчання старшокласників

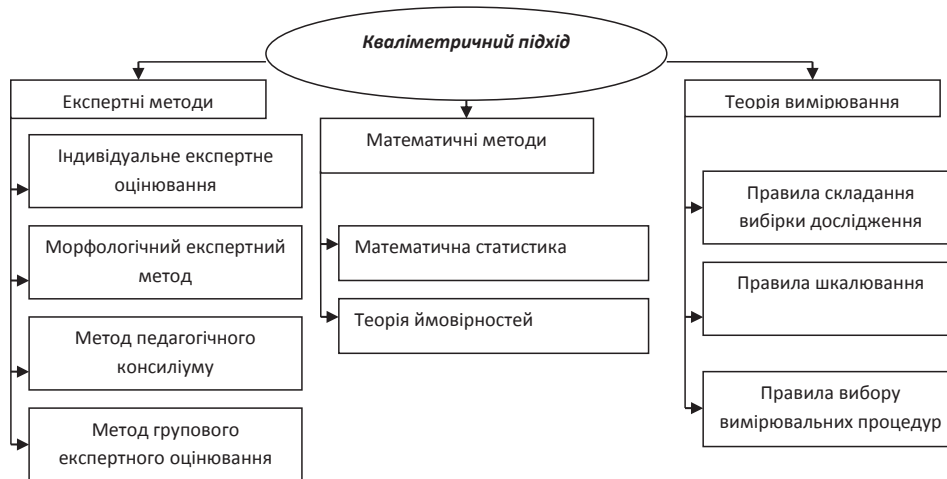

Рис. 2. Застосування кваліметричного підходу під час здійснення моніторингу якості процесу навчання старшокласників

Комп'ютер став помічником вчителя та учня в реалізації як традиційних, так і нових методів оцінювання.

Ми пропонуємо застосовувати під час моніторингу якості процесу навчання контрольну-діагностичну програму iTest, що розповсюджується на умовах ліцензії GPL v2. Програмний пакет iTest написаний з використанням бібліотеки Qt 4. Це означає, що програма підтримує багато поширених платформ (GNU Linux, Apple Mac OS X, інші UNIX-подібні системи, Microsoft Windows). З іншого боку, використання бібліотеки Qt 4 дещо підвищує системні вимоги. Проте, з огляду на технічне оснащення сучасних шкіл, системні вимоги є прийнятними [2].

Програма iTest складається з серверної та клієнтської частин. Серверна частина охоплює засоби управління базою даних та екзаменаційний сервер, клієнтська частина призначена для проходження тестів учнями.

Всі питання зберігаються в базі даних. Кожне питання належить до певної групи та має свій рівень

складності. Також ведеться статистика для кожного питання (наприклад, відсоток правильних відповідей), що дає змогу коригувати питання, з огляду на ці дані, а також визначати теми, з яких в учнів виникають проблеми.

Крім того, в базі даних зберігається інформація про учнів. Можна стежити за динамікою якості знань як окремого учня, так і всього класу за певний проміжок часу.

Програма дає вчителю змогу стежити за процесом проходження тестів учнями, бачити, які варіанти відповіді обираються. Є можливість одразу після проходження тесту роздрукувати результат. Підтримується гнучке налаштування системи оцінювання.

Окрім того, передбачається застосування прикладних програм Microsoft Excel та Microsoft Access, завдяки чому можна унаочнити результати моніторингу та спростити механізм опрацювання даних експерименту. Загалом комп'ютерну підтримку моніторингу можна зобразити схематично (див. рис. 4).

V. Розроблення системи завдань для визначення рівня навчальних досягнень

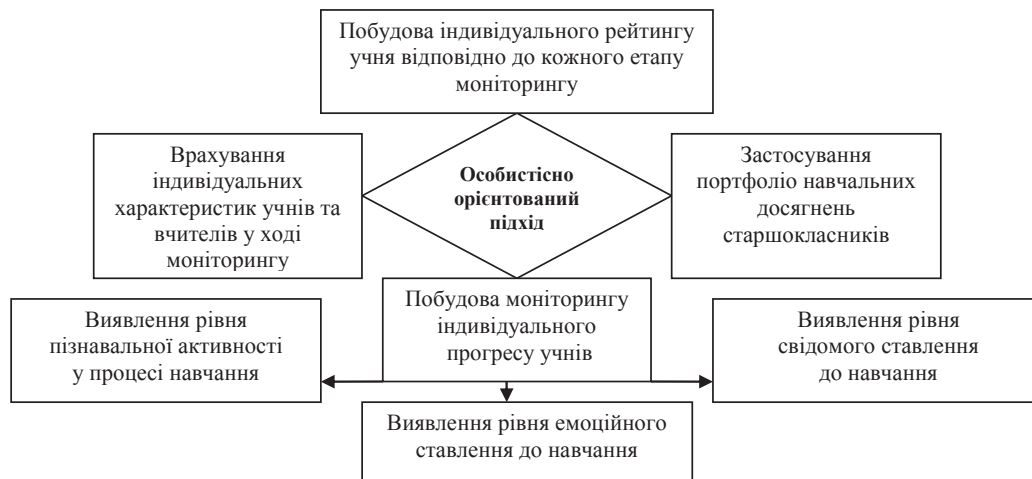

Рис. 3. Складові особистісно орієнтованого підходу, що використовується в ході моніторингу якості процесу навчання старшокласників

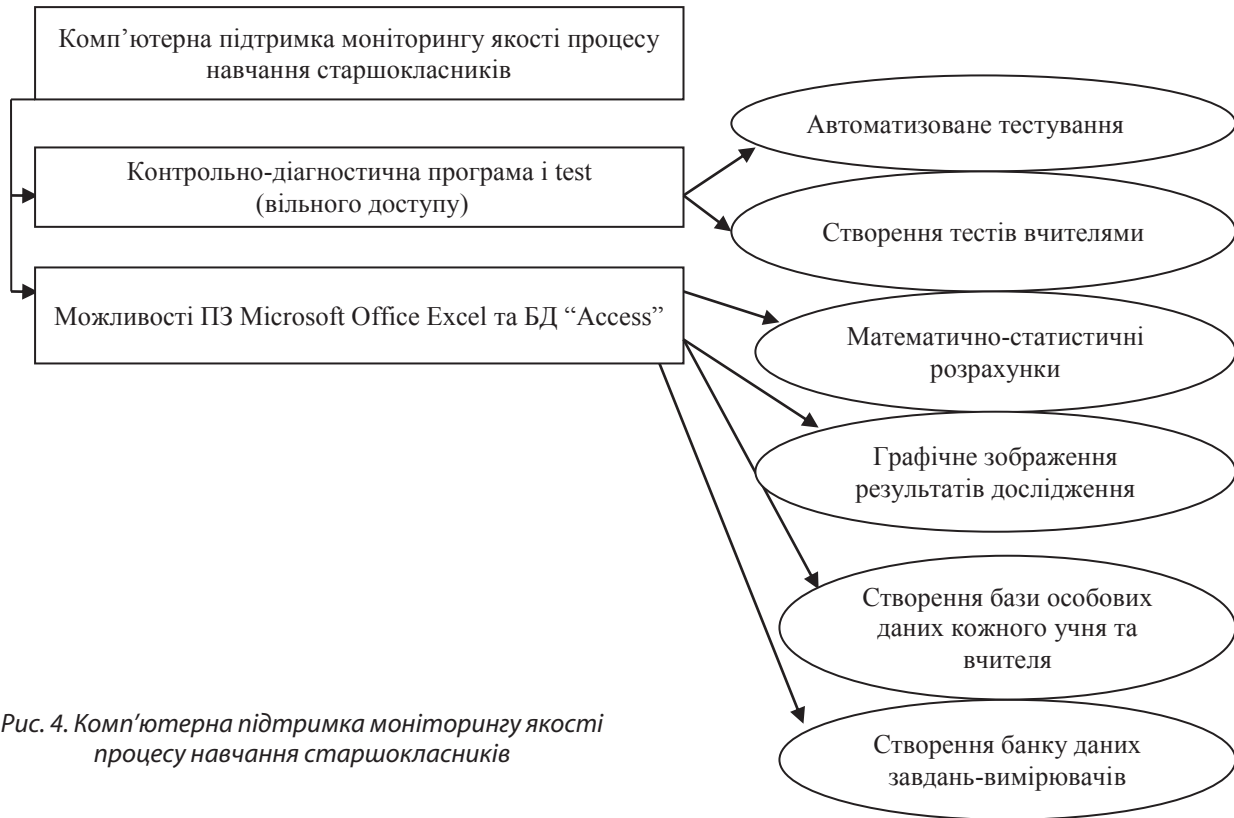

Рис. 4. Комп'ютерна підтримка моніторингу якості процесу навчання старшокласників

старшокласників та основних критеріїв і показників для характеристики цих завдань. Досвід функціонування систем освіти у багатьох країнах показує, що найбільш ефективними завданнями для визначення навчальних досягнень є завдання в *тестовій формі*. Логічним є те, що ЗНО проводиться саме у тестовій формі.

Критеріями педагогічно коректного завдання для визначення рівня навчальних досягнень у тестовій формі є: нормативність, об'єктивність, ефективність, порівнянність, технологічність. Кожен критерій охоплює показники, які забезпечують його дотримання і, якщо це необхідно, вимірювання (див. табл. 1).

VI. Навчально-методичне та технологічне забезпечення моніторингу якості процесу навчання старшокласників. Розроблення моніторингу якості процесу навчання передбачає цілеспрямовану спеціальну підготовку вчителів та обмін педагогічним досвідом. Навчально-методичне та технологічне забезпечення моніторингу охоплює:

1. Проведення опитувань та анкетувань, що дасть змогу встановити характер попередньої роботи, яка проводилася з проблеми впровадження моніторингу якості процесу навчання.

2. Вивчення вчителями науково-педагогічної літератури з проблеми.

3. Надання вчителям спеціально розробленого понятійно-термінологічного словника з моніторингу якості процесу навчання.

4. Створення програми моніторингу якості процесу навчання.

Таблиця 1

Критерії та показники завдань для визначення рівня навчальних досягнень старшокласників під час моніторингу якості процесу навчання

Критерії	Показники
Нормативність	– Відповідність змісту завдань базовому змісту освіти з певної дисципліни у старшій школі; – відповідність результатів, що очікуються, у вигляді діяльності учня вимогам до обов'язкового рівня підготовки учнів з певної дисципліни у старшій школі
Об'єктивність	– Рівнева диференціація завдань; – доступність; – специфічність
Ефективність	– Дискримінативність; – дієвість; – оптимальна складність; – варіативність балів
Порівнянність	– Фасетність; – варіативність завдань
Технологічність	– Однозначність; – оптимальність побудови; – стислість, ясність, логічність

5. Створення інструкції з діяльності вчителя у режимі моніторингу.

6. Проведення консультацій, семінарів, навчальних нарад для учителів.

У цілому методичну підтримку вчителів під час підготовки старшокласників до ЗНО в ході

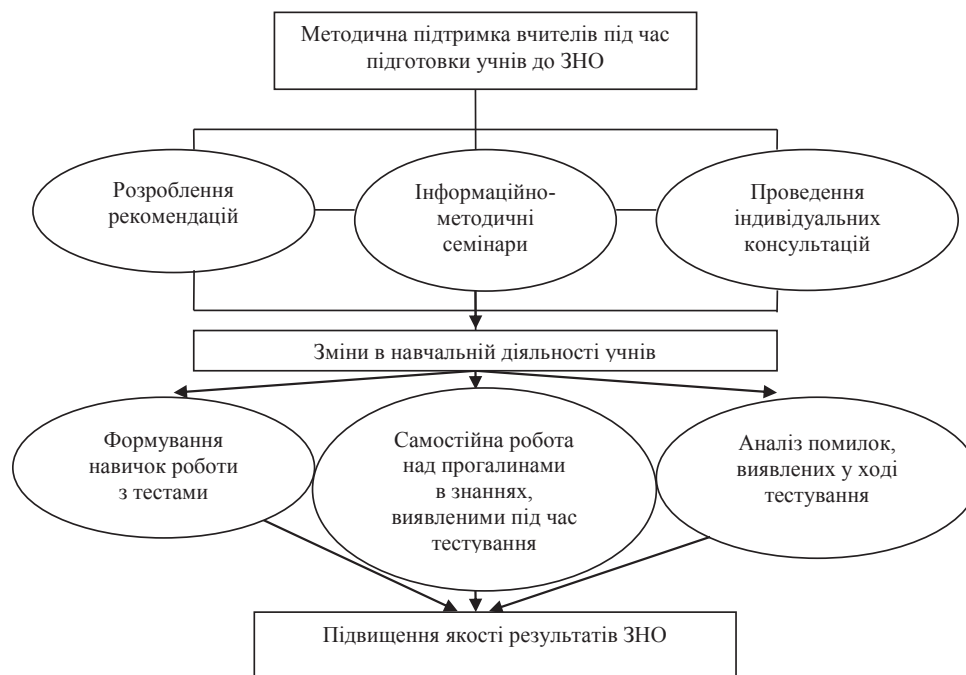

Рис. 5. Методична підтримка вчителів під час підготовки учнів до ЗНО

моніторингу якості процесу навчання можна подати у вигляді рис. 5.

Результати експериментальної роботи підтвердили ефективність моніторингу якості процесу навчання старшокласників за певних, визначених нами в ході дослідження дидактичних умов. Проведення моніторингу сприяє підвищенню якості процесу навчання старшокласників, що, в свою чергу, дає їм змогу успішно скласти тести ЗНО. Це свідчить про необхідність запровадження моніторингу в шкільну практику як засобу досягнення старшокласниками високих показників у навчанні, що є передумовою вступу випускників до вищих навчальних закладів за результатами ЗНО.

Література

1. Яковлев Е.В. Квалиметрический подход в педагогических исследованиях: новое видение / Е.В. Яковлев // Педагогика. – 1999. – №3. – С. 49–54.
2. <http://www.itest.sourceforge.net> – Мова англ.

Анотації

Ірина МАКАРЕНКО

Моніторинг якості процесу навчання як засіб поліпшення підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання

У статті розглядається моніторинг якості процесу навчання як засіб поліпшення стану підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання. Визначено та охарактеризовано дидактичні умови моніторингу якості процесу навчання старшокласників.

Ключові слова: педагогічний моніторинг, процес навчання, ЗНО, дидактичні умови моніторингу.

Ірина МАКАРЕНКО

Моніторинг якості процесу навчання як засіб поліпшення підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання

В статті розглядається моніторинг якості процесу навчання як засіб поліпшення стану підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання. Визначено та охарактеризовано дидактичні умови моніторингу якості процесу навчання старшокласників.

Ключевые слова: педагогический мониторинг, процесс обучения, ВНО, дидактические условия мониторинга.

Iryna MAKARENKO

Monitoring the quality of the learning process as a way to improve high school students training to external independent estimation

The article deals with monitoring the quality of the learning process as a way to improve high school students training to external independent estimation. Didactic conditions of monitoring the quality of the process of teaching high school students are defined and characterized.

Keywords: pedagogical monitoring, learning process, external independent estimation, didactic conditions of monitoring.